

ЛІТЕРАТУРА

1. Система советского законодательства /Под ред. И.С. Самошенко. –М.: Юрид. лит., 1980. –326 с.
2. Цвік М. Про систему юридичних актів // Вісник Академії правових наук України. –2002. –№ 3. –С.14-24.
3. Сырых В.М. Теория государства и права. –М.: Юстицинформ, 2001. –529 с.
4. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. –М.: Интерстиль, 2000. –377 с.
5. Алексеев С.С. Общая теория права: Курс лекций в 2-х т. –Т.2. –М.: Юрид. лит., 1982. –360 с.
6. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учебник. –Харьков: Консум, Ун-т внутр. дел, 2000. –704 с.
7. Проблемы общей теории права и государства /Под общ. ред. В.С. Нерсисянца. –М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1999. –832 с.
8. Теория государства и права: Курс лекций /Под ред.

- Н.И. Матузова и А.В. Малько. –М.: Юрист, 2001. –776 с.
9. Теория государства и права /Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. –М.: НОРМА-ИНФРА. М., 1988. –570 с.
10. Загальна теорія держави і права /За ред. М.В. Цвіка, В.Д.Ткаченка, О.В. Петришина. –Х.: Право, 2002. –432 с.
11. Тихомиров Ю.А. Котелевская И.В. Правовые акты: Учебно-тематическое пособие. –М.: Юрист, 1995. –204 с.
12. Погребной И.М. Теория права: Учебное пособие. –Х.: Основа, 2003. –128 с.
13. Теория государства и права: Учебник /Под ред. М.М. Рассолова, В.О. Лугина, Б.С. Эбзеева. –М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. –640 с.
14. Коток В.О. Теория права: Курс лекций. –К.: Вентури, 1996. –208 с.

Надійшла до редколегії 12.06.2004

ЖУРАВЛЕВ Д.В. НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЙ АКТ КАК СТРУКТУРНЫЙ ЭЛЕМЕНТ СИСТЕМЫ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Рассмотрена сущность нормативно-правового акта как юридического источника и формы права.

ZHURAVLEV D.V. THE NORMATIVE-LEGAL ACT AS THE STRUCTURAL ELEMENT OF THE LABOR LEGISLATION SYSTEM

The essence of the normative-legal act as legal source and form of the law is considered.

УДК 349.2.008.6

Н.А. КОЛОТІК

Національний університет внутрішніх справ

ЗМІСТ КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Розглянуті проблеми, сутність і зміст, поняття контролю в сфері трудового права.

Надійний захист трудових прав працівників безпосередньо залежить від якості контрольної діяльності спеціально уповноважених органів за правильною реалізацією нормативних приписів, покликаних забезпечувати виникнення, розвиток і припинення трудових правовідносин. Слушною з цього приводу є думка В.І. Прокопенко, що будь-яке законодавство, особливо законодавство про охорону праці, ефективне тоді, коли воно неухильно виконується усіма зацікавленими учасниками відносин. Для здійснення цієї мети держава уповноважила відповідні органи та інспекції, які здійснюють свої повноваження в двох правових формах: шляхом нагляду і шляхом контролю [1, с.393-394]. Незважаючи на це, останнім часом значно збільшилась кількість порушень нормативних правил про працю усіма учасниками трудових та тісно пов'язаних з ними інших відносин. Як наслідок, ефективність захисту трудових прав, свобод та законних інтересів працівників нині не відповідає цивілізованим стандартам, а отже, бажає кращого. Про це неодноразово відзначалось в науковій і публіцистичній літературі. Наприклад, О.В. Смирнов

вказує, що за останній час значно збільшилось число порушень трудових та інших соціальних прав громадян; збільшились випадки незаконних звільнень, прийняли масовий характер несвоєчасна виплата заробітної плати та направлення працівників у вимушені неоплачувані відпустки; в багатьох комерційних організаціях трудові відносини не оформлюються в установленому законом порядку. “У цьому зв'язку зростає значення нагляду й контролю за дотриманням трудового законодавства” [2, с.357].

Г.І. Чанишева та Н.Б. Болотіна доводять, що головними причинами масових порушень законодавства України про оплату праці є відсутність ефективних економічних, адміністративних та кримінально-правових механізмів, які б примушували працедавців до безумовного їх виконання, недобросовісний відомчий та регіональний контроль за дотриманням законодавства про працю і оплату праці галузевих міністерств, відомств, органів місцевої виконавчої влади; відсутність ефективних юридичних та організаційних процедур забезпечення реального і відповідного представництва інтересів держави в акціонерних органі-

заціях, де є частина державної власності; неісдатність комісії по трудовим спорам; низький рівень правових знань та безвідповідальність керівників організацій, посадових осіб і персоналу за дотриманням трудового законодавства [3, с.365-366]. Сьогодні ж у сфері трудових відносин проявились дві негативні тенденції: зростання порушень трудових прав і послаблення контролю за їх дотриманням. До числа основних причин подібного положення вчений відносить недостатньо чітке правове регулювання таких питань, як контроль, механізм реалізації правових норм та відповідальність.

Лише зміцнення захисту трудових прав працівників забезпечить належне виконання ними своїх обов'язків, сприятиме зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва та піднесенню на цій основі матеріального і культурного рівня життя трудящих, зміцненню трудової дисципліни. Тим самим рівень захисту трудових прав прямо впливає на якість виконання досягнень завдань трудового права, зазначених у ст.1 Кодексу законів про працю України [4]. Контроль за дотриманням трудового законодавства є важливим і необхідним чинником забезпечення захисту трудових прав, свобод та законних інтересів працівників.

Система органів, покликаних забезпечити здійснення контролю за дотриманням законодавства про працю відображена в главі тринадцятій КЗпП України.

Логічне дослідження контролю за дотриманням трудового законодавства передбачає розгляд аналогічних понять, але з більш широким обсягом та змістом – контролю як функції правової демократичної соціальної держави, як основного способу забезпечення законності й дисципліни в державному управлінні. Перше й останнє співвідносяться між собою як родове і родові поняття. Пізнання родової належності поняття, якнайшвидше допомагає розумінню його родової сутності. В.М. Гарашук переконує, що контроль – основний спосіб забезпечення законності і дисципліни в державному управлінні, він також є найважливішою функцією держави [5, с.3].

Взагалі проблеми контролю в діяльності держави та її органів у своїх дослідженнях торкалися багато різних вчених. До неї й зараз постійно звертаються представники філософії, права, психології. Ряд аспектів даної проблеми можна вважати в певній мірі розробленими. "Поряд з цим питання про саме поняття контролю, про його місце і роль в системі управління державними органами вирішуються й нині надто спірно і неоднозначно" [6, с.9]. В літературі ще відбувається пошук та визначення змісту й обсягу термінів "контроль" та "нагляд". Як пише Л.Г. Коняхін: "нагляд і контроль – ці слова часто вживаються як в юридичній літературі, так і в правових актах. Часто в нормативних актах однопорядкова діяльність йменуються по різному, або іншим терміном позначаються відмінні за своїм змістом види перевірконої діяльності. Це свідчить про те, що поняття "нагляд", "контроль" не стали науковими термінами, що вичерпно відзеркалюють їх сутність та відмінності" [7, с.7].

Контроль (від фр. controle) – спостереження, нагляд з

метою перевірки чого-небудь; перевірка чого-небудь; перевірка, а також спостереження з метою перевірки; облік, перевірка рахунків, звітності [8, с.153]. В державному управлінні державний контроль пов'язується з діяльністю певних державних органів щодо перевірки підконтрольних об'єктів. Контроль, відзначає Г.Г. Зуйков, є своєрідною формою зв'язку, що дозволяє встановити, наскільки точно дотримуються задані системі параметри. За його допомогою вирішуються наступні управлінські завдання: забезпечення неухильного виконання законів і нормативних актів, регламентуючих діяльність державних органів та інших об'єктів управління; досягнення своєрідності і якості виконання прийнятих рішень; підвищення виконавської дисципліни, відповідальності за доручену справу; своєчасне прийняття заходів до усунення виявлених в процесі контролю недоліків; виявлення передового досвіду і впровадження його в практику роботи; сприяння правильному підбору і розстановці кадрів, своєчасне попередження їх від помилок, здійснення необхідної допомоги підпорядкованим апаратом та працівникам [9, с.155-156]. Ю.П. Битяк до форм, в яких здійснюється контроль, відносить: контроль органів законодавчої влади, контроль органів виконавчої влади загальної компетенції, відомчий та позавідомчий (міжвідомчий) контроль, судовий контроль та прокурорський нагляд [10, с.203]. Таким чином, контроль є складовою частиною державного управління, однією з його функцій, методом організації управлінської компетенції різних органів. Державний контроль може бути загальним і спеціальним. Загальний контроль охоплює усі сторони діяльності контролюваного. Спеціальний контроль здійснюється за якимось конкретними питаннями, напрямками діяльності підконтрольного об'єкта. Контроль може бути зовнішнім, коли він здійснюється органом, що не входить в систему відомства, що перевіряється, і внутрішнім, якщо перевірка здійснюється власними силами організації, відомства.

Повною мірою дослідження сутності й змісту поняття контролю торкнулися і вчені в сфері трудового права. Звісно, що їх напрацювання з даного поняття мають прикладний характер, бо вони аналізували лише один з видів контролю – за дотриманням трудового законодавства України. З точки зору В.І. Прокопенко, контроль – це організаційно-управлінська діяльність, що здійснюється вищими відомчими органами, профспілками, трудовими колективами, органами місцевого самоврядування. Він як перевірка дій власника проводиться не тільки з метою відповідності його дій трудовому законодавству, але й їх доцільності та ефективності, врахування передового досвіду організації роботи у певній галузі чи місцевості [1, с.394]. О.В. Смирнов вважає, що контроль – це така діяльність уповноважених органів, яка спрямована на захист трудових прав працівників. В процесі контролю ці органи попереджають та виявляють порушення трудового законодавства, відновлюють трудові права працівників і притягують до відповідальності вчених в порушенні цих прав [2, с.357].

О.І. Процевський доводить, що власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган зо-

бов'язані створити умови праці, передбачені законодавством про працю, колективним договором та угодою сторін, та зробити їх здоровими і безпечними. Для цього розробляються і затверджуються правила й норми по охороні праці, додержання яких для обох сторін трудового договору є обов'язковим. Власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган до того ж зобов'язані організувати втілення в життя норм трудового законодавства та правил по охороні праці. Охорона праці, продовжує автор, як інститут трудового права, крім правил і норм по охороні праці обіймає також норми, що визначають порядок контролю за дотриманням законодавства про працю і правил по охороні праці та відповідальність посадових осіб за їх порушення. "Якщо постійний контроль за дотриманням працівниками усіх вимог інструкції по охороні праці покладаються на адміністрацію підприємств, установ та організацій, то нагляд і контроль за дотриманням законодавства про працю та правил по охороні праці обома сторонами трудового договору покладений на спеціально уповноважені на те державні органи й інспекції, які в своїй діяльності не залежать від адміністрації підприємств, установ, організацій та вищестоящих органів" [11, с.110-111].

В.М. Скобелкін підкреслює, що під час повсякденного і точного дотримання законів про працю та, відповідно, повної, безперешкодної реалізації працівниками прав, наданих їм законами, неможливо обійтись без надійного і всебічного контролю з боку держави й суспільства за станом законності в сфері трудових відносин. "Загальновідомо, що правопорушення – обов'язкові супутники безконтрольності. Контроль – це не тільки спосіб виявлення скоєних правопорушень, але й дуже важливий засіб їх попередження" [12, с.62-63]. На думку А.Д. Зайкіна, контроль за дотриманням законодавства про працю охоплює елементи правоохоронної, організаційно-виконавчої та іншої управлінської діяльності. До форм контролю перевірки виконання нормативно-правових актів в сфері регулювання трудових та безпосередньо пов'язаних з ними відносин вчений вносить: інспектування, ревізії, перевірку облікових даних, листів, скарг. Означений контроль здійснюється не лише стосовно підпорядкованих в адміністративному порядку підприємств і посадових осіб (внутрішньовідомчий контроль), але й не підпорядкованих органів (зовнішній, позавідомчий контроль). Органи державного контролю реагують на виявлені порушення, як правило, прийняттям організаційно-виконавчих актів, спрямованих на здійснення допомоги підконтрольним органом у реалізації ними управлінської діяльності, наданням рекомендацій по її удосконаленню. Акт органу державного контролю виконує правоохоронну функцію лише у тому випадку, якщо він усуває правопорушення підконтрольного органу [13, с.471].

Виходячи з висловлених положень вчений в сфері державного управління та трудового права щодо характеру, сутності та змісту контролю, відмітимо наступне. Контроль - це одна з функцій державного управління. Контроль - це похідна від управління категорія, що завжди має вторинний характер. Управлінський контроль держави -

це сукупна функція держави, як механізму управління суспільством. Її здійснюють конкретні суб'єкти цього механізму - державні структури, для котрих контроль може бути функцією: неосновною, основною. Контроль як неосновна функція здійснюється поряд з іншими функціями, або як продовження інших функцій. Одночасно у державі є структури, що спеціально призначені здійснювати контрольну функцію як основну. Контрольна функція держави як механізму управління суспільством припускає не тільки контроль стану суб'єктів соціального спілкування, соціальних процесів, але і внутрішньодержавний контроль (самоконтроль). Водночас контроль є не тільки функцією державного управління, але також його невід'ємною стадією. Це стадія державного управління є заключною. Насамкінець, контроль – це не тільки функція і стадія державного управління, але й спосіб, засіб забезпечення законності.

Суб'єкт контролю завжди має певний об'єкт і предмет, на які спрямована його діяльність. Для суб'єкта об'єкт діяльності завжди одночасно є і об'єктом відбиття у свідомості, і об'єктом свідомого, цілеспрямованого впливу. Особливості контрольної діяльності припускають, що суб'єкта контролю в об'єкті цікавлять не будь-які, а тільки певні параметри його буття. Інакше кажучи, орієнтуючись на традиційну у межах юриспруденції термінологію, суб'єкт контролю встановлює факти поведінки чи стану об'єктів контролю. Суб'єкти контролю в сфері дотримання трудового законодавства визначені в главі вісімнадцятій Кодексу законів України про працю. Об'єктами контролю в цій сфері є будь-які учасники трудових та тісно пов'язаних з ними відносин, які своїми діями або бездіяльністю породжують, змінюють чи припиняють останні. На нашу думку, об'єкт контролю в даному випадку співпадає з суб'єктом трудових правовідносин, тому і не потребує конкретного переліку. Поряд з цим визначимо, що глава вісімнадцята Кодексу законів України про працю зазначає не повний перелік суб'єктів контролю за дотриманням трудового законодавства. Звернемо увагу на те, що такий контроль здійснюють також Кабінет Міністрів України, Міністерство праці і соціальної політики України, державна інспекція по контролю за режимами споживання електричної енергії, трудові колективи підприємств, установ, організацій у особі обраних ними уповноважених представників, профспілки. Вважаємо, ці суб'єкти контролю також мають бути легально визначеними. Такий підхід до з'ясування суб'єктів та об'єктів контролю в сфері дотримання трудового законодавства України дозволяє визначити його предмет як безпосередні (фактичні) суспільно-трудові, які конкретизуються у відповідній поведінці учасників цих відносин, тобто об'єктів контролю. Виходячи з викладеного маємо нагоду визначити поняття контролю за дотриманням трудового законодавства як самостійно чи зовнішньо ініційовану, цілеспрямовану, стадійно структуровану діяльність уповноважених на те суб'єктів, спрямовану на отримання об'єктивної інформації про функціонування учасників трудових правовідносин про відповідність діяльності останніх вимогам нормативно-правових приписів та прийняття заходів щодо захи-

сту й відновлення їх прав, свобод та законних інтересів, притягнення винних до юридичної відповідальності

ЛІТЕРАТУРА

1. Прокопенко В.І. Трудове право України: Підручник. –Х.: Консум, 1998. –480 с.
2. Трудовое право. Учебник /Под ред. В.В. Смирнова. –М.: Проспект, 1997. –418 с.
3. Чанышева Г.И., Болотина Н.Б. Трудовое право Украины. –Х.: Одиссей, 1999. –480 с.
4. Кодекс законів про працю України // Право і практика. -2001. -№1.
5. Гаращук В.М. Контроль та нагляд у державному управлінні. –Х.: Фоліо, 2002. –176 с.
6. Бабкова В.С. Организационно-правовые проблемы контроля в прокурорской деятельности. –Х.: Пегас, 2001. –176 с.

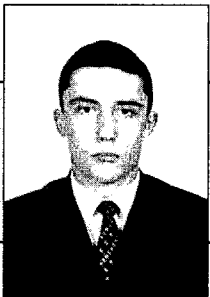
7. Коняхин Л.Г. Надзор и контроль за соблюдением законодательства о труде. –М.: Изд-во МГУ, 1982. –198 с.
8. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4-х т. –М.: Русск. язык, 1978. –Т.2. –524 с.
9. Научная организация управления органами внутренних дел /Под ред. Т.Т. Зуйкова. –М.: Академия МВД СССР, 1984. –317 с.
10. Битяк Ю.П. Зуй В.В. Административное право Украины (Общая часть): Учебное пособие. –Х.: ООО «Одиссей», 1999. –224 с.
11. Процевский А.И. Предмет советского трудового права. –М.: Юрид. лит., 1979. –224 с.
12. Скобелкин В.Н. Обеспечение трудовых прав в СССР. –М.: Юрид. лит., 1987. –208 с.
13. Советское трудовое право /Под ред. А.Д. Зайкина. –М.: Юрид. лит., 1979. –544 с.

Надійшла до редколегії 17.06.2004

КОЛОТИК Н.А. СОДЕРЖАНИЕ КОНТРОЛЯ ЗА СОБЛЮДЕНИЕМ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Рассмотрены проблемы, сущность и содержание, понятие контроля в сфере трудового права.

KOLOTIK N.A. THE CONTENTS OF THE CONTROL OF THE LABOR LEGISLATION OBSERVANCE
Problems, essence and the contents, concept of the control of sphere of the labor law are considered.

Д.С. ЛЕЩЕНКО

Національна академія внутрішніх справ України

УДК 347.191.2

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗГЛЯДУ МАЙНОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ЯК СКЛАДОВИХ МАЙНА

Надане правове визначення поняття "майно" у ЦК України та розкрито правова природа і коло майнових обов'язків.

В науковій літературі відсутнє загальновизнане визначення поняття "майно", не зважаючи на ту обставину, що воно знаходить своє широке застосування і в речовому, і в зобов'язальному праві.

У відповідності до найбільш поширених тлумачень, під майном (англ. - *property*, нім. - *propertu*, франц. - *proprierte*) розуміється: 1) сукупність речей (включаючи гроші та цінні папери), що належать на праві власності, повного господарського відання або оперативного управління юридичній особі (на праві власності або на праві користування фізичній особі); 2) сукупність речей і майнових прав на отримання речей або іншого задоволення від інших осіб (актив); 3) сукупність речей, майнових прав

та обов'язків, що характеризують майновий стан їхніх носіїв (актив та пасив) [1, с.121].

Використовують вище наведені значення поняття майна при формулюванні власних дефініцій вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема, В.А. Пантелеєнко [2, с.137], Ю.П. Космін [3, с.120], А.П. Сергєєв [4, с.205], Є.О. Суханов [5, с.300], Н.В. Василенко та О.В. Дзера [6, с.144], Ю.В. Кривенко [7, с.128], О. Бебель [8, с.62], що, тим не менш, не мало наслідком формування єдиної точки зору у цьому питанні.

Разом із тим, у відповідності до ст.190 Цивільного кодексу України (далі ЦК України), поняттям майна охоплюється річ, сукупність речей, а також майнові права та